

ETICKÉ ASPEKTY V DIELE EGONA BONDYHO

Slavomír LESŇÁK

Keywords: Egon Bondy, transhumanism, fiction, Holism, Taoism, Marxism

Úvod

Štrnásť rokov po smrti Egona Bondyho máme k dispozícii zhodnotenie jeho tvorby z viacerých dielní: slovenskému znalcovi Bondyho Jozefovi Lysému vyšla minulý rok (2020) publikácia Bondyho odysea na Slovensko (venované politickej filozofii Bondyho), v roku 2017 vyšiel Bondyho text z oblasti politickej filozofie spolu s jeho analýzou (Pracovní analýza a jiné texty, Kužel, Petr, 2017). Vo vydavateľstve Filosofia v roku 2018 pod vedením Petra Kužela vyšlo komplexnejšie dielo Myšlení a tvorba Egona Bondyho (k dispozícii sú tu reflexie Bondyho ontológie, politického myslenia, čínskej a indickej filozofie a v závere i literárnej tvorby). Etické aspekty v súbornej odbornej knihe z 2018 skúmajú štúdie od Petry Macháčkovej, Jana Černého a Martina Pilař-a. Spomínaní autori sa venujú hlavne analýze filozofických Bondyho diel, ja sa v príspevku sústredím na etické čriepky hlavne v jeho próze a dráme. Spomeňme ešte, že literárnym reflexiám Bratislavy Egonom Bondym sa najnovšie v časopise Slovenská literatúra venuje Radoslav Passia (2021).

Konzum a život v klamstve

V románe Bratři Ramazovi, pôvodne z roku 1975, Bondy poukazuje na slabosť človeka. Ústami románovej postavy vyslovuje názor, že na svete neexistuje nič, čo by po ochutnaní konzumu bolo pre neho dôležitejšie. Tých, ktorí už konzumujú, nezaujímajú nič iné – ani ideológie, morálka, náboženstvo, či hodnoty. Tí, ktorí ho ešte nedosiahli, držia sa toho, čo im pomáha(lo) prežiť, ale ich smerovanie je nakoniec tiež jasné: “Všecky ty ideje a ideály byly kupodivu ještě tak akceptovány a fungovaly v dobách, kdy byl nedostatek – stejně ještě jako dnes jsou akceptovány a fungují tam, kde je bída. Jak ta přestane a otevře se oceán konzumního ráje, neplatí ani islám, ani budhismus, ani křesťanství, ani marxismus.” (Bondy, 2007a, s. 100).

Na úpadok socialistickej spoločnosti i jednotlivcov upozorňuje v románe Cesta Českem našich otců (pôvodne v 1983), v ktorom hlavná hrdinka v 50tych rokoch putuje po českom vidieku, mestečkách i hlavnom meste a stretáva sa s ľuďmi, ktorí v drvivej väčšine nedokázali odolať tlaku štátneho aparátu a začali žiť zväčša zo zisťných dôvodov podľa receptu režimu a to aj v ich súkromnom živote. Napriek načrtnutej nedôvere v človeka však hlavná postava na konci deja nerezignuje, ale začína sa búriť, aby úplne nestratila sebaúctu, ktorá je nakoniec to jediné, čo jej ostáva.

V podobnom duchu sa nesie i text básne “Bráchovi“ z umělé hmoty z roku 1975:

Nelze už dneska psát jen o tom
že „kdo má špinavé ruce má taky špinavou duši“
To je bezzubý výrok o sto let opožděný
Všechna morálka zklamala
všechna morálka přestala
dorostli jsme všeobecné bezcharakternosti
Z níž nejsme my vyňati

Každodenní lži
každodenní podvádění

každodenní simulování
každodenní přetváření
v práci
ve společnosti
doma před dětmi
na středisku před doktorem
to vše během jako normalitu
zo je vše naším denním chlebem
zapírání
zastírání
duševní onanování
o tom že přece v hloubi duše jsme čestní
je naším denním chlebem“ (Bondy, 2015, s. 954).

V básni i v románe nie sú úvahy o živote v klamstve nepodobné Havlovej „Eseji bezmocných“, i tu vidíme podobný rozmer: život v klame zasahuje i do životov ostatných ľudí. Bondy ale upozorňuje na ďalší detail: život vo všeobecnom klame nám pomáha bezproblémovo zaradiť sa do spoločnosti a v prípade narušovania klamstva – rebéliou pravdy privádzame do nepohody ostatných klamárov: “Přetvářka a lež se staly samozřejmostí a jejich nedodržení je chápáno všemi jako porušení společenských pravidel a budí náležitý odsudek: kdo by náhodou odmítl přetvařovat se a lhát, uvádí ostatní do nepříjemné situace a je to buď idiot nebo provokatér.” (Bondy, 1992, s. 86). Hrdinka dokázala byť solidárna v klamstve s ostatnými takmer po celý dej, na konci je však táto ohľaduplnosť pre ňu menej ako vlastná sebaúcta. Okrem priam sokratovskej principiálnosti Bondy v tomto diele upozorňuje i na ekologické problémy socialistického poľnohospodárstva, ktoré vyzneli o to naliehavejšie, že zážitky hrdinky na vidieku najskôr opísal nádherným hamsunovským spôsobom.

Karma druhizmu a beštiality človeka

Ekologickej problematike sa venuje Bondy i v známej dráme Ministryně výživy (1970). Autor poukazuje na nehumánnosť dokonalej technickej civilizácie, ktorá dospela do vytvorenia globálneho štátu s príkazovou (riadenou) ekonomikou. Ministerstvo výživy riadi plánovanie výroby potravín a následnú distribúciu pre celý svet. Autor nehodnotí adekvátnosť a opodstatnenosť týchto cieľov, skôr poukazuje na prostriedky, ktoré ministerstvo používa. V rámci českej a slovenskej literatúry sa tak v tejto hre stretávame s ojedinelou myšlienkou ekologického fašizmu (resp. druhizmu), na ktorý autor poukazuje: ministerstvo výživy pri hľadaní dostatočných potravinových zdrojov postupuje od masovému chovu zvierat k ich postupnému kalicieniu za účelom šetrenia výdajov energie u chovných zvierat a uloženie tejto energie do ich rýchlejšieho rastu. Z chovaných zvierat sa v neskoršej dobe stávajú už len zmutované žijúce kúsky budúceho mäsa ktoré sú kŕmené prírodovou hadicou a podobnou hadicou z nich vychádza i odpad, sú akýmsi doplnkom stroja. Brutálne zásahy (neustále „vylepšováky“) do vývinu chovných zvierat sa dejú cestou mutácie pomocou chemických látok, ktoré majú vplyv i na zdravie ich konzumentov. Percentá postihnutých sú však pre ministerku „štatisticky v norme“. Napriek tomu, že počet týchto prípadov narastá, ministerstvo ju považuje len za drobnosť pri plnení veľkých cieľov. Hoci medzi postihnutých patrí nakoniec i samotná vnučka ministerky (narodila sa bez rúk), k revízií „spôsobu tvorby výživy“ ľudstva sa aj tak neprikláňa. Autor poukazuje na výrazné odcudzenie sa vedy a vedcov, ktorí radia ministerke, od citu k živým bytostiam. K prebudeniu diváka prichádza na konci ako blesk z jasného neba: Zem objavujú mimozemšťania, ktorí sú oveľa vyspelejší ako ľudia a tak im v otázkach výživy veľkoryso sľubujú pomoc: budú ľuďom dodávať jedlo v potrebnom množstve s tým, že by akurát mali utlmať svoje aktivity. Používanie ľudí ako podradného zvierat'a,

ktoré chovajú mimozemšťania ako potravu pre svojich psov je tak nakoniec akýmsi naplnením karmového zákona.

Morálne problémy, ktoré E. Bondy v diele *Ministryně výživy* nastolil, sú zásadné: znamená prvé miesto v evolučnom rebríčku na planéte Zem automaticky i právo ostatné živočíšne druhy svojvoľne zabíjať, mučiť a či dokonca absolútne z planéty vymazať? Do akej miery môže človek, ktorý má moc, rozhodovať o obetách ostatných pre jeho ciele? Majú mať vedecké patenty a riešenia morálny rozmer alebo sú aplikovateľné za každú cenu? Bondy odmieta antropocentrizmus a ako ukážeme v neskorších riadkoch, prikloní sa k tzv. ontocentrizmu (Bondy, 2013, s. 263).

Na hrôzostrašnú povahu ľudského rodu upozorňuje Bondy i v hre *Návštěva expertů* (1968, 2007). V nej si vymieňajú skúsenosti vyšetrovatelia z demokratickej a nedemokratickej časti sveta. Bondy prezentuje bizarné mučenie väzňov, ktorí sa vždy priznajú ku všetkému. Z kontextu rozhovorov expertov vyplýva, že politický režim je treba chrániť hocijakým spôsobom, o tom sa nediskutuje. Na konci hry je šokujúce odhalenie expertov, že režim je v rukách vojakov a vyšetrovateľov, prezident je totiž tiež ich obeťou, preto ho už dávno nikto nevidel. Opäť to môžeme považovať za paralelu dokonca so súčasnosťou: kto rozhoduje o forme života spoločnosti? Akú cenu má pre štát jedinec, akú cenu majú vytvorené a nevytvorené hodnoty? Kto určuje čo ešte je a čo už nie je hodnotou? Štátny aparát so slabým vzdelaním alebo dokonca bez vzdelania? Autor si nerobí ilúzie o tom, že samozrejme v nedemokratických ale i takzvaných demokratických režimoch je človek len číslom či prostriedkom na dosiahnutie a udržanie moci (potvrďuje to i vo svojich filozofických a politických textoch, napr. v eseji o Globalizácii z roku 2005 či v *Neuspořádané samomluvě* z roku 2002, písanej už v roku 1984).

V apokalyptickom duchu sa nesú diela *Invalidní sourozenci* (1974), či *Afghánistán* (1980). V oboch sa ocitajú známi súrodenci A. a B. v prostredí zničeným vojnou, s podzemnými mestami a ďalšími vojnami a násilím. V slávnom románe *Invalidní sourozenci* sú intelektuáli považovaní za invalidných a preto sú i vylúčení zo spoločenského života ostatných ľudí. Intelektuálom to však nevádi, dokážu sa spoločne uživiť aj sami a sledujú ďalšiu skazu „ľudstva“.

V diele *Afghánistán* je väčšina ľudstva zabitá vo vojne Západ – Východ. Pozostali sa s tragédiou vyrovnávajú rôzne: jedni nadšene zakladajú novú civilizáciu, v ktorej sa chcú riadiť novou etikou a odlíšiť sa od režimov, ktoré tu boli pred nimi, iní (Bondyho hrdinovia) putujú po Zemi a objavujú staré končiny po veľkých zmenách, a zase iní mŕtvajú zásoby a opijajú sa, keďže nemajú žiaden zmysel života (tí ho nemali ani predtým). Avšak i obyvatelia novej civilizácie i zloduchí opilci končia v novom podzemnom meste, kde sa tiež tvorí nová civilizácia, ktorá je však tvorená tými najhoršími, ktorí prežili. Podzemný život musia žiť všetci, čo prežili, pretože ich sem nasilu vládčia vojaci, ktorí slúžia novým mocným. Je to otrocký špinavý život, ľudský život tu nič neznamená. Bondyho hrdinovia volia pred takýmto životom radšej smrť. Autor pripomína, kam môže dospieť svet vo svojom militantnom smerovaní, hlavne ak mu vládnu ľudia, ktorí nepoznajú a ani nehľadajú zmysel života. Zánik takýchto civilizácií bolo pre ľudí, ktorí prežili, vyslobodením, avšak už zanedlho upadlo do podobného bahna. Z tohto diela je cítiť nevyzvedaná otázka, či nakoniec nie je každá snaha zbytočná: nebudú nakoniec vládnuci aj tak vždy barbarskí a nekultúrni, nie je každá snaha o nový život a novú morálku márna?

Život - nezmyselná mašinka na blbosť

V troch poviedkach v diele *Gottschalk, Kratés, Jao Li, Doslov* z roku 1991 predstavuje Bondy tri rozdielne prístupy k životu v troch rôznych dobových a kultúrnych okruhoch. Každý z nich dáva svojmu životu iný zmysel, všetko vyzerá na prvý pohľad nekomplikovane a jednoducho. Bondy však dielo problematizuje pripojením filozofického doslovu, v ktorom

bežného čitateľa oslovuje s ponukou nahliadnuť na zmysel života iným spôsobom: „Mohol by som zvolit skoro tridsať miliárd príbehov iných - a bolo by to stejné. Ti ľudia prostě hledali nějaký životný etos. Hledáme ho všichni. S nadšením a láskou přijímáme zvlášť nějaký etos kolektivní. V tom se sice neustále zklamáváme, ale dokazuje to naši velkou touhu a potřebu. Což jestli nestojíme na prahu doby, kdy skutečně může lidstvo naplnit hluboký etos toho, že si uvědomí, že není posledním květem, jenž kdy rozkvetl a že jeho uvadnutím v budoucnosti nenastane zhroutilí všeho, nýbrž je jen článkem z řetězu pohybu jsoucna, řetězu předávání daru bytí a konání - resp. může konat - určitou konkrétní službu? A což jestli, jak už jsem říkal, nepřinese splnění této služby lidstvu úlevu ze samoty a opuštěnosti, úlevu ze strachu před nicotou bytí, klid a vnitřní svobodu?“ (Bondy, 1991, s. 98). Odpoveďou Bondyho na otázku o individuálnom zmysle človeka je splnenie svojej úlohy, rovnako ako nakoniec i úlohy ľudstva – odovzdanie štafety intelektuálneho života ďalšej inštancii – umelým bytostiam vytvorenými ľudstvom. Biologická podstata života človeku totiž aj tak nestačí ku šťastiu (hoci by mala), je i preto na čase konečne pomôcť k vzniku kvalitatívne novému druhu - pokračovateľovi - postčloveku. Preto by sme sa podľa Bondyho mali tejto misie zúčastniť? Pretože ľudstvo založené na biote bude vždy kruté k ostatným živým bytostiam i k vlastnému druhu a navyše neprináša človeku ani jeho vyčinené šťastie.

Túto myšlienku predstavuje Bondy i v hre *Pozvání k večeri*: „U člověka narazil život na svoje hranice, na svoji nejvyšší možnosti, čím dál zřetelněji selhává, neplní už svoji funkci. Selhal, vlastně končí.“ (Bondy, 2007c, s. 248). Odovzdanie štafety postbiote je podľa jednej z postáv hry nakoniec možno to jediné, o čo sa oplatí usilovať: „pak snad bude mít existování smysl, možno dokonce i význam. Snad. Ale možná ani pak ne.“ (Bondy, 2007c, s. 251).

Nové nebiologické intelektuálne vytvára ľudský skanzen

Bondy neostáva pri konštatovaní tohto nového cieľa, ale i načrtáva jej príklad v diele *Nepovídka*, v ktorom dokonca nová racionálna forma bytia preberá zodpovednosť za svet práve kvôli nezodpovednosti a iracionalite ľudstva. Smrteľná kombinácia preexponovanej sexuality a agresivity spôsobila svoju vlastnú degradáciu a takmer i zničenie planéty a všetkého života na nej. Ľudstvo tu splnilo svoju úlohu – stvorí nového zvedomeného ducha, ktoré už nie je založené biologickou podkladom, ktoré má v sebe obsiahnuté toľko negatív (možno by sme mohli dokonca povedať, že tu vidíme hegelovský návrat idey k sebe samej).

Stroje, ktoré v poslednej chvíli preberajú riadenie planéty, majú o svojom hodnotovom smerovaní jasno: „My chceme vyjádřit, že principy universa nejsou a nemohu být obráceny proti životu, jeho tvůrčímu úsilí a jeho tvůrčím hodnotám. Že mezi principy universa a principy tvůrčího života není kolize, nýbrž podstatná shodnost. Že naplňováním života úsilím a tvorbou sledujeme v podstatě nejprůměrnějším způsobem princip universa. A jelikož nejvyšší hodnoty životního usilování charakterizujeme jako hodnoty etické, pak musíme tušit, že je shodnost, ba i identita mezi principy etickými a principy bytí. Že principy bytí jsou principy etiky“ (Bondy, 1994, s. 66). V diele písanom v roku 1983 tak Bondy potvrdzuje svoju rezignáciu vo vieru ľudstva a nádej vidí len v pokračovaní mimo života, aby paradoxne zachránilo i život sám. Stroje vytvoria pre ľudí rezerváciu, ktorá im umožní „návrat k přírode“, nejedná sa však o návrat v protoromantickom rousseauovskom duchu, práve naopak: tlupy ľudí sa pri sústreďovaní sa na plnenie svojich biologických funkcií naďalej vzájomne ohrozujú, ich ďalšia existencia je preto odsúdená na prežívanie takmer vo forme exponátu upomienkového skanzenu.

Keďže Bondy po celý život inklinoval k východnej filozofii, vidíme v próze *Nepovídka* rovnako ako i v hre *Ministryně výživy* naplnenie karmánovho zákona: raz sa ľudstvo stáva súčasťou potravinárskeho priemyslu mimozemšťanov (podobne ako predtým iné živé bytosti v priemysle ľudí), v druhom prípade sa zase stávajú súčasťou divokého zoo – safari, na ktoré sa chodia dívať tí, ktorí sa chcú pozrieť na zvyšky odchádzajúceho prírodného sveta.

Bondy nám tu predostiera svoj schopenhauerovský pesimizmus (nezmyselnosti ďalšej snahy človeka o rozmnožovanie ľudského rodu) v kombinácii s hegelovským obetovaním sa v prospech „ducha“, čo ho na prvý pohľad vedie až k akémusi vnútornému „rodovému“ biotickému nihilizmu.

Bondy na ceste

V Bondyho dielach nachádzame postavy pozitívnych deviantov, ktorí stretávajú pozemských hedonistov a frommovských milovníkov nekrofilnej moci. Všetky tri skupiny si užívajú blaženosť svojím spôsobom, pričom len prví plnia „naddejinnú“ úlohu človeka pomocou sebarealizácie, ktorá dáva viac ako len individuálny zmysel: smerovanie do raja bez násilia ale i bez zodpovednosti - ľudstvo ju nedokáže realizovať inak ako jej odovzdaním novým nositeľom. Možno práve z tohto dôvodu vidíme ako jednu z foriem rezignácie človeka a zároveň zažitia akéhosi pozemského šťastia taoistické putovanie hrdinov (putujú nielen Bondyho hrdinovia, svoju odyseu prežíva ľudstvo i samotný Bondy - možno to je dôvod využitia príbehu v názvoch jeho posledných diel). Túto stránku jeho diela si všíma Martin Pilař: „Cesta nezadržiteľne stárnoucích taoistických postav se v prozách Bondyho i Hrabala nevyhnutelně blíží ke svému naplnění, tedy splynutí s prázdnotou“ (Pilař, 2018, s. 441). Autor dáva popularizujúcu syntézu Bondyho taoizmu v diele Cybercomicsu do časovej súvislosti jeho práce na preklade Tao te-ťingu v spolupráci Marinou Čarnogurskou. To potvrdzuje i nedávne posmrtné vydanie románu o starom majstrovi Dlouhé ucho (2020), ktorého tvorbu Martin Machovec v edičnom komentári datuje do rovnakého časového obdobia.

Smerovanie mudrca je podobné ako smerovanie ľudstva, to sa neodohráva len v kontexte biologickej prirodzenosti, ale v prirodzenosti kozmickej, ktorá je pre ňu priestorom, na ktorý pozabudla. Nie je dôvod ľutovať smerovanie tohto procesu, ktorý na prvý pohľad človeku nedáva veľa nádeje, práve naopak: Bondy neustále poukazuje na zvedomenie si tohto procesu ako na oslobodzujúce vykúpenie (tiež spôsobujúce blaženosť). Prijatie smerovania ľudstva (rovnako ako cesty starca) je pochopením prirodzenosti, V Bondyho podaní sa jedná o nekonvenčné proroctvo, ktoré hlásajúceho robí na zemi cudzincom, čo je ďalším dôvodom jeho putovania a zároveň dôvodom symbolického odchádzania zo sveta v zmysle zažitej (aj budhistickej) tradície.

“Prirodzenosť” post-ľudského intelektuálna - problém transhumanizmu

„Přirozená samozřejmost je proces, a ne zarputilé držení se na jednom místě“, konštatuje Starý Majster a o chvíľu už putuje na vodnom byvolovi k zabudnutiu (Bondy, 2020, s. 25). Ontologický pohyb je jednou z hlavných črt Bondyho filozofického myslenia a týka sa i posunu „intelektuálna“, píše tak nielen v krásnych textoch, ale i filozofických. Hlavne v Júljiných otázkach (1970) Bondy načrtáva prekročenie ľudstva v prospech novej entity, ide o prekročenie úplné, nové intelektuálne nesmie s pôvodným biologickým nič spájať a pravdepodobne ani s človekom, inak by totiž nové bytosti nemohli naplno rozvinúť svoju sebarealizáciu. Hlavným dôvodom „ukončenia spolupráce“ s biologickým je jeho podstata, ktorá vždy vedie k zlu, ako sme si ukázali na príklade jeho beletristických textov. Je teda otázne, či tisícročia ďalšieho vývoja intelektuálna dostatočne pomôžu zbaviť sa jarma svojho stvoriteľa (biologického človeka) - zla (Juliiny otázky, 2007, s. 47). Prečo by sa nemohlo zakoreniť zlo i do duchovnej sféry vytvorenej človekom a jeho rozumom? Hoci chatovacieho robota Tay (Microsoftu z roku 2016) asi nemôžeme porovnávať s vyspelejším intelektuálnom v umelých bytostiach očakávanými Bondym, aj tak nemožno prehliadnúť fakt, že samostatná učiaca sa technológia bez biologického tela sa stala za pár hodín neonacistom (Lesňák, 2020).

Duchovný marxizmus

Viera Bondyho v rozum bez telesnosti vyznieva v kontraste s jeho hlásením sa k taoistickej celostnej filozofii paradoxne. Ak však na Bondyho v súlade s jeho myslením nazrieme dialekticky, vidíme, že telesné kontexty tiež nezatracoval. Môžeme tak tvrdiť hlavne na základe jeho prezentácie porozumeniu potrebám človeka, ktoré je súlade s učením Karla Marxa: “marxismus nejen nepopírá, ale naopak zdôrazňuje úlohu idejí, které nakonec v jádře obsahují přání, aby člověku bylo jednou lépe, a to nejen morálně, ale i materiálně. Marxismus nevidí v ekonomickém vývoji nebo v technickém pokroku společnosti, ba ani v materiálním blahobytu žádný cíl, jež dějiny musí za každou cenu dosáhnout. Marxismus jen konstatuje, že i tyto momenty jsou pro lidi důležité, poněvadž jim mohou pomoci lidsky žít.” (Bondy, 2002, s. 126-127).

Rezignácia na vieru v človeka v prospech postčloveka z Bondyho nerobí modernistickú príšeru paradoxne práve vďaka marxistickej moderne. Bondy podobne ako E. Fromm či M. Hauser (Fromm, 2004) interpretuje marxizmus v jeho duchovnej a tvorivej rovine, keď presadzuje saturovanie biologických potrieb človeka, aby sa mohol naplno seberealizovať a tak prispieť k svojmu šťastiu i k spoluzodpovednosti za budúcnosť ľudstva, planéty i spomenutých postľudí.

Možno ani nie je potrebné spomínať, že Bondy odmietal východný marxizmus, štáty východného bloku označoval za fašistické rovnako ako štáty kapitalistické, pretože oba tábory páchajú na svojom obyvateľstve genocídu (Bondy, 2005, s. 67). K štátu sa staval rezervovane až anarchisticky, pretože je vždy zneužívateľný ľuďmi, ktorí sa snažia od života ukrojiť niečo navyše na úkor ostatných. Práve kvôli takýmto ľuďom trpia na svete miliardy ľudí tým, že žijú nielen v intenzívnom nedostatku, ale navyše sa nemôžu seberealizovať, čo je na škodu im samým i kolektívu ľudstva a ich úlohe v dejinách (mesianizmu marxizmu sa Bondy zbaviť nedokázal, i keď poukazoval na význam aktuálnosti).

Obyčajný človek má teda v živote mnoho prekážok, ktoré mu znižujú šancu sa seberealizovať, pochopiť jeho úlohu v živote a jej širší význam: V eseji „Why I Am Still a Marxist: The Question of Ontology“ poukazuje Bondy na hlavnú príčinu tohto javu - ľudia na to nemajú energiu a čas, pretože sú ohlupovaní propagandou a reklamou v televízii v prospech konzumu a ideológií, mnohí tiež podľahnú vplyvu náboženstva, či vyprázdneným heslám slobody, demokracie a pokroku. (Bondy, 2013, s. 284) I Jozef Lysý si všimá tento moment, keď píše: “Bondy vedel, že skutočným zlom tejto doby je menticída, pokus zabrániť odovzdávaniu hodnôt medzi generáciami” (Lysý, 2020, s. 67). Bondy si nemožnosť seberealizácie všimá v kapitalizme doma alebo i vo svete, vnímal ho ale aj v časoch bývalého režimu. Reflektuje ako pracujúci v bývalom socialistickom Československu nemali čas a energiu na seberealizáciu z prozaických dôvodov:

“Až naše nápisy bude číst

kdo vstává denně v půl šesté do práce

jsm si jist že se dá nad zkázou světa do pláče” (Bondy, 2009, s. 78)

V eseji Neuspořádaná samomluva Bondy odmieta “mlčení a plnění” (Bondy 2002, s. 103) ako najväčšie cnosti, ktoré sú nakoniec režimom reálneho socializmu i kapitalizmu spoločné - naopak: neustále rebeluje a relativizuje, aby svojmu čitateľovi pomohol z udusenía jeho potenciálu uniknúť.

Zhrnutie

Tvorivý seberealizujúci sa jednotlivec prispieva nielen k svojmu šťastiu - pomáha vytvoriť pozemskú spravodlivosť pre ostatných a zároveň plní svoju dejinnú úlohu smerom k postčloveku, v ktorom bude zlo eliminované uplatnením čistého rozumu na úkor biologična.

K uchopeniu individualizmu a zároveň navráteniu “veľkého” príbehu Bondymu pomáha taoistický holizmus, ktorý presahuje dialektiku, keď umožňuje nielen praktickejšie uchopenie cesty jednotlivcovi (a ľudstvu), ale prináša i nové nástroje na spoznanie hĺbky a rozpätia nestálych jedinečných premenlivých väzieb kozmického vlákna, ktorého sme súčasťou. Túto snahu Bondyho veľmi dobre zhrnúť slovami Ľubomíra Dunaja ako snahu o elimináciu hypertrofovaného ega. (Dunaj, 2018).

Použitá literatúra

- BONDY, E. (1991): *Gottschalk, Kratés, Jao Li, Doslov*. Brno: Zvláštní vydání.
- BONDY, E. (1992): *Cesta Českem našich otců (pikarský román - obžaloba)*. Praha: Česká expedice.
- BONDY, E. (1994): *Nepovídka*. Brno: Zvláštní vydání.
- BONDY, E. (2002): *Neuspořádaná samomluva*. Brno: L. Marek.
- BONDY, E. (2002): *Invalidní sourozenci*. Brno: Zvláštní vydání.
- BONDY, E. (2005): *O globalizaci*. Brno: L. Marek.
- BONDY, E. (2007a): *Bratři Ramazovi*. Praha : Akropolis.
- BONDY, E. (2007b): *Filosofické dílo sv. II. – Juliiny otázky a další eseje*. Praha: DharmaGaia.
- BONDY, E. (2007c): *Hry*. Praha: Akropolis.
- BONDY, E. (2009): *Ve všední den i v neděli...* Praha: Dharmagaia.
- BONDY, E. (2013): *Filosofické dílo sv. IV. Postpříběh, příležitostné eseje a rekapitulace*. Praha: DharmaGaia.
- BONDY, E.: (2015): *Básnické spisy II. 1962–1975*. Praha: Argo.
- BONDY, E. (2020): *Dlouhé ucho*. Praha: Akropolis.
- DUNAJ, Ľ. (2018): Čínska filozofia, Bondy a hľadanie ciest k eliminácii hypertrofovaného ega. In: P. Kužel (ed.): *Myšlení a tvorba Egona Bondyho*. Praha: Filosofia, s. 257–286.
- FROMM, E. (2004): *Obraz člověka u Marxe*. Brno: L. Marek.
- LESŇÁK, S. (2020): Kritérium rozumovosti pri hodnotení optimistických technologických projektov ľudstva a prírody. In: P. Jemelka & S. Lesňák (eds): *100 let R.U.R. Sborník z konference na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, 11.září 2019*. Brno: Masarykova univerzita, 2020, s. 39–46.
- LYSÝ, J. (2020): *Bondyho odysea na Slovensko*. Praha: Machiavelli press.
- PASSIA, R. (2021): Bondyho bratislavská Epizóda. In *Slovenská literatúra*, 68/3, s. 304–313.
- PILAŘ, M. (2018): Egon Bondy na cestě k tao. In: P. Kužel (ed.): *Myšlení a tvorba Egona Bondyho*. Praha: Filosofia, s. 425–442.